

**ԷԴՎԱՐԴ ՄԻՐԶՈՅԱՆԻ «ՊՈԵՄ» ԴԱՇՆԱՄՈՒՐԱՅԻՆ
ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԴԻՏԱՐԿՈՒՄԸ XX ԴԱՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍԻ
ԵՐԱԺՇՏԱՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐՈՎ**

ԱՆՆԱ ԹԱՄԻՐՕՂԼՅԱՆ

Այս գիտական հոդվածում ուսումնասիրվել են Էդվարդ Միրզոյանի «Պոեմ»-ում (1971) օգտագործված նոր ոճային առանձնահատկությունները, նրանց ձևաչափի մեջ արտահայտվող տարբեր արտահայտչամիջոցները ժամանակակից սերիական (դոդեկաֆոնիա) և սոնորիստիկ ուղղություններում, ինչպես նաև՝ կատարողական մեկնաբանման և կոմպոզիցիոն առանձնահատկությունների մեթոդական վերլուծությունները:

Բանալի բառեր – «նախապատրաստված դաշնամուր», սոնորիստիկա, դոդեկաֆոնիա, կատարողական և կոմպոզիցիոն առանձնահատկությունների վերլուծություն:

Էդվարդ Միրզոյանի (1921-2012) գործունեության ու կենսագրության մի շարք ուսումնասիրություններ և կարծիքներ են գրվել տասնամյակներ շարունակ: Նա իր հախուռն խառնվածքով, բազմակողմանի հետաքրքրություններով, զբաղմունքներով և պարտականություններով մշտապես եղել է իր ժողովրդի կողքին, նրանց պարգևել ինքնատիպ, սրտառուչ ու ազդեցիկ ստեղծագործություններ: Է.Միրզոյանի ստեղծագործական ժառանգությունը հիմնված է երկու ճանապարհների սինթեզման վրա՝ հայկական ժողովրդական երգարվեստի և արդիական երաժշտամիջոցների: Նա մշտապես բացահայտել է կյանքն իր բազմերանգ կողմերով, բնականությամբ, հույզերով, պոռթկումներով, ցասումով: Նրան հետաքրքրել է այն ամենը, ինչը կապված է եղել իրական կյանքի հետ: Չկորցնելով լավատեսությունը՝ նա հակված է եղել հավատալու ամենալավին, ամենաբարուն, որին արժանի է ցանկացած մարդ:

Նրա խոշոր կտավի, ինչպես նաև կամերային ստեղծագործությունները գերակշռում են դաշնամուրային գործերին, բայց վերջիններս իրենց գեղարվեստական ու գեղագիտական նշանակությամբ ևս կարևոր են, անշուշտ արժանի ուշադրության և ուսումնասիրության: Դեռ ուսանողական տարիներից Է.Միրզոյանը սկսել է ստեղծագործել դաշնամուրային երկեր, սակայն դրանցից տպագրվել են քչերը¹, որոնց թվում՝ «Պոեմը» 1971 թ.: Էդվարդ Միրզոյանն

¹ Ինչպես նաև՝ Տիկնիկների պարը - մանրանվագը, որը տպագրվել է Սարաջյան Գ.Վ., Ումր-Շատ Վ.Վ., Դաշնամուրի ձեռնարկ երաժշտական դպրոցների համար, գիրք 2, ուսուցման 3-4 տարի, 1973, 1978, էջ 55, 56, «Հայաստան» հրատ., վերահրատ. խմբ.՝

իր դաշնամուրային երկերի մասին գրում է. «Չհաշված 1946 թ. Մոսկվայում գրված Պոլիֆոնիկ սոնատը (Պարտիտա) քիչ են անդրադարձել դաշնամուրային ստեղծագործությունների ստեղծմանը: Փաստորեն դրանք են «Պոեմը» (1971) և «Ալբոմ թոռնիկիս» (1984 թ.)»²: Դաշնամուրային «Պոեմը»³ կոմպոզիտորը նվիրել է դստերը՝ Զարուհի Միրզոյանին, Երևանի Չայկովսկու անվան երաժշտական միջնակարգ դպրոցն ավարտելու առիթով: Այնուհետև Զարուհին այս ստեղծագործությունը կատարել է ԽՍՀՄ կոմպոզիտորների V համագումարում, կամերային համերգների շրջանակում: «Պոեմը» հնչում է շատ դաշնակահարների կողմից, որոնց թվում՝ Արթուր Փափազյանի, Հայկ Մելիքյանի և այլոց կատարմամբ: Կոմպոզիտորի վկայմամբ «Պոեմը» հրաշալի է կատարել պրոֆեսոր Կետտի Մալխասյանը, որի ձայնագրությունը պահված է Ազգային ռադիոյի ֆոնդում: Տարիներ անց Միրզոյանի ընկերը՝ կոմպոզիտոր Սուլխան Ցինցաձեն պատմել է այն մասին, որ «Պոեմը» պարտադիր ստեղծագործություն է եղել Մոսկվայի կոնսերվատորիայի դաշնակահարների ավարտական քննության ժամանակ, երբ Ցինցաձեն եղել է պետական հանձնախմբի նախագահը: Է.Միրզոյանը հիշում է Ցինցաձեի խոսքերը. «35 անգամ լսել եմ քո «Պոեմը», շինծու սարսափով բացականչում էր նա»⁴: «Պոեմը» լիրիկո-դրամատիկ, պատմողական բնույթի պիես է, որի կառուցվածքը, պարունակելով ազատ ձևակառուցողական գրելաոճ, այնուամենայնիվ դիտվում է որպես պարզ եռամաս ձև՝ **Epico maestoso-Tranquillo-Tempo I (A-B-A1)**⁵՝ զարգացող միջին մասով, կրճատված ռեպրիզայով, որը մոտեցնում է այն սոնատային ձևին: Նշենք, որ «Պոեմ»⁵-ի դրամատուրգիական գծի բացահայտման համար Միրզոյանն օգտագործել է մի շարք արտահայտչամիջոցներ, որոնք առաջին հերթին ապահովում են պոեմի երաժշտական լեզվի դեկլարատիվ բնույթը, այդ թվում՝ անդրադարձել է դեռ XX դարի առաջին կեսի զար-

Րուդալյան Գ.Ե., Երևան, 2009, էջ 56, 57: Детские пьесы композиторов Закавказья для фортепиано. Москва, 1988, 1-ое издание /ред. Вл. Блок/, стр. 11-12.

² **Мирзоян Э.** Фрагменты, Литературная запись, составление приложений и общая редакция Армена Будагяна. Ереван, 2005, стр. 110.

³ Նշենք, որ 1920-1970 թթ. պոեմի ժանրին անդրադարձել են մի շարք հայ կոմպոզիտորներ՝ **Խачатурян А.** Поэма. Москва, 1928; **Егизарян Г.** Поэма-сазандар. Москва, 1938; **Бархударян С.** Поэма. Тбилиси, 1948; **Тер - Гевондян Ан.** Поэма. Рукопись, 1960; **Бабаджаниян А.** Поэма. Москва, 1966.

⁴ **Эдвард Мирзоян.** Фрагменты, Литературная запись, составление приложений и общая редакция Армена Будагяна. Ереван, 2005, стр. 110.

⁵ Նույն տեղում, էջ 10-15:

գացած, մինչ օրս արդիականությունը պահպանած որոշ ուղղությունների (նոր մտածելակերպի ձևավորման, գրելաձևի նոր մեթոդների, կատարման, հնչյունարտաբերման առումով)՝ «նախապատրաստված դաշնամուրի», որի հիմնադիրներից են ամերիկացիներ Ջոն Քեյջը, Հենրի Կաուելը և այլն, ինչպես նաև՝ դոդեկաֆոնիայի և սոնորիստիկ ուղղությունների տեխնիկական հնարքներին⁶։ Էդվարդ Միրզոյանը «Պոեմ»-ի մեջ վարպետորեն է օգտագործել նոր ոճային առանձնահատկությունները, նրանց ձևաչափի մեջ արտահայտվող տարբեր արտահայտչամիջոցները ժամանակակից սերիական և սոնորիստիկ ուղղություններում։ Կոմպոզիտորի կողմից կիրառված արտահայտչամիջոցներն ուղղված են նկարագրելու կերպարայնության և տեխնիկական լուծման միջև համաձայնեցվածությունը։ Ձևակառուցողական տեսակետից «Պոեմ»-ի առաջին մասը՝ **Epico maestoso**, կարելի է դիտել երեք տարբեր իմաստային դարձվածքների համակցման սկզբունքով։ Այս ստեղծագործության կոտորակվածությունը, որը հիմնված է կտրուկ կոնտրաստների վրա, կարծես մարդկային խոսքի նմանակում լինի (ռեչիտատիվ-տեսարանների գործողություն)։ Առաջին մասի երեք հատվածների բաժանումը խիստ պայմանական է, չնայած այն փաստին, որ երկրորդ և երրորդ էպիզոդները բավականին երկար շարունակում են մնալ PP դինամիկ դաշտում՝ հակադրվելով առաջինի FF։ Այդպիսի հակադրությունը, հնչողության ցածր դինամիկայի դեպքում կոմպենսացվում է նյութի բնույթով։ Դիցուք առաջին մասի առաջին էպիզոդը կառուցված է դիստնանս ակորդների ուղղահայաց շարվածքի հաջորդականությամբ FF-con forza դինամիկ դաշտով։ Սկզբնամասում օգտագործվում է դոդեկաֆոնիկ ուղղության սերիական շարքի 6 հնչյուններից բաղկացած, ուղղահայաց դիստնանս ակորդների շարք։

Այն կարծես լարված, մռայլ հանդիսությամբ, հուսահատ կերպարի ցատում արտահայտող տեսարան է՝ բաղկացած 12 (6+6) տակտից, 4/4 տևողությամբ։ 1-2 տակտերը տոնալ անկատար են (cis-moll առանց V աստիճանի կամ A-dur), իսկ 3-4տ.՝ հանդես են գալիս սերիական շարքեր՝ դիստնանս հնչողությամբ՝ es-f-h-cis-gis-d-6 հնչ. (3տ.) և e-g-a-b-ges-cis-6հնչ. (4տ.)։ Առաջին մասում հատկանշական է պոլիֆոնիկ ծայնատարության առկայությունը,

⁶ Որն արտահայտվեց Օ.Մեսիանի, Ա. Վեբերնի, Նորվիեննացիների (Ա. Շյոնբերգի, Պ.Հինդեմիթի), Ի.Ստրավինսկու, Ս.Պրոկոֆևի, Դմ. Շոստակովիչի և այլոց ստեղծագործություններում։

Օրինակ 1 es-f-h-cis-gis-d e-g-a-b-ges-cis

Օրինակ 2

հատկապես ինտերվալների լուծումներով՝ փ.2-մ.2-մ.3-փ.3-փ.3.(5-7տ.): Այնուհետև՝ դիստանս 6 հնչյուններից բաղկացած սերիական շարքը b-b/x-a-h-des-as ռեգիստրների փոխադրումներով, (4 իջնելով կոնտրոսկտավա) և դինամիկ պատկերով P-cresc.-FF-marcato հասնում է կուլմինացիայի, որից հետո հետզհետե հանգչում է ձայնային ակուստիկայի տպավորությունը: Այստեղից էլ սկսվում է երկրորդ էպիզոդը (օրինակ 2): Երկրորդ էպիզոդը եռաշերտ է, որտեղ առաջին շերտի սոնորային ֆոնի վրա հնչում են կարճ մոտիվային սեկունդային դարձվածքները՝ ստեղծելով տազնապալից սպասման տպավորություն (կարծես կերպարի խեղդված լացը խանգարում է խոսելու, պատմելու՝ ազատվելու վատ հուշերից): Մոտիվային դարձվածքներով աստիճանաբար ընդլայնվում է հնչյունային դաշտը: Առաջին պատկերի պահված cis բասի ֆոնի վրա մուտք է գործում թեմատիկ պատկերը, որի հենքի վրա արտացոլվում է gis հնչյունը 3/4 չափի մեջ փոքր օկտավայում: Երկրորդ շերտում վերընթաց և վարընթաց օղակներով, կարճ ֆորշլագի պատրանք ստեղծելով և փոքր սեկունդաների⁷ խաղով հեղինակը ներկայացնում է մի հետաքրքիր պատկեր, որը բնորոշ է «նախապատրաստված դաշնամուր» ուղղության հնարքներից մեկի կիրառմանը: Գրառման տեսակետից երկրորդ շերտի նույն gis-ը արտահայտվում է x -նշանով, որը նշանակում է ստեղծող պահված այդ հնչյունի չհարվածվող լինելը: Gis հնչյունի այս վերընթաց կամ վարընթաց ինտոնացիոն խաղը՝ fisis-gis/x-a-gis/x, որտեղ սկզբից հիմնական մոտիվը՝ gis/x-ը, այնուհետև cis և g հնչյունները նախատեսված են կատարելու դաշնամուրային ֆլաժոլետի դերը, այսինքն՝ աջ ափով չհարվածվող լարը բաց դեմաֆերով (խլալարով)

⁷ Որոնք առատորեն օգտագործվում են ստեղծագործության բազմաբնույթ ֆակտուրային շարադրանքի հատվածներում՝ որպես ինտոնացիոն մտքի առանցք:

որպես ռեզոնանսային էֆեկտ հնչեցնելն է: «Երրորդ տակտում, շնորհիվ այն բանի, որ ռեալ հնչող *fisis* և *a* հնչյունները կապակցվում են մինչ այդ հնչեցրած *gis* նոտայի թողած հետքին, առաջանում է յուրատեսակ գունեղություն»⁸: Այս հնչյունային, տեմբրային ժամանակակից տարածական երաժշտական դարձվածքի դրսևորումը բնորոշ է սոնորիստիկ ուղղությանը, որը կարծես արտացոլում է հարվածային, կսմիթային ժողովրդական գործիքների՝ սանթուրի (ցիմբալա/, քանոնի հնչողականության նմանակումը, որտեղ առկա են ռեզոնանսային լարերը: Իսկ բասի օկտավային շարժը, որն առաջին հայացքից դիտվում է որպես ուղղահայաց ակորդ-կլաստերների հյուսվածքների հենք, արտացոլվում է սերիական շարքի 9 հնչյունների միջոցով (*x*-ը այս դեպքում շարքի կրկնվող հնչյունն է՝ լիսանս) *cis-e-d-gis-fis-f-ais-fis/x-c-a*: Երրորդ էպիզոդում ավելի են ընդգծված մեղեդային՝ ժողովրդական երգին բնորոշ դիթամ-ինտոնացիոն դարձվածքները (մեծ 3, մեծ 2, փոքր 7, փ. 6, փ. 3 և մեծ/փոքր 2 հոգոցների վարընթաց գիծը: (Օրինակ 3). Առաջին մասն ավարտվում է երկրորդ էպիզոդով 1-ին օկտավայում առանց սոնոր հնարքի: Կերպարային առումով «Պոեմ»-ի առաջին մասն իր հոռետեսությամբ, դժգոհությունն արտահայտող պոռթկումներով առաջին և այդ տրամադրությանը հակադրվող, արտահայտվելուն խանգարող զուսպ լացի նկարագիրը մյուս՝ երկրորդ, երրորդ էպիզոդներում դարձնում է ստեղծագործությունը խորհրդավոր՝ տեղիք տալով սուբյեկտիվ վերլուծական մտածելակերպի:

Երկրորդ մասում (Tranquillo) սկզբից նեթ կազմավորվում է ներքին էներգիայի կուտակման սրընթաց զարգացումը, որն էլ կանխորոշում է նյութի հետագա շարժման ուղղվածությունն ամենատարբեր դրսևորումներով: Հիմնականում նյութի ներքին և արտաքին դիթմիկ շարժումը պայմանավորված է 1/8, 1/16, 1/32 նոտաների խմբավորումներով (տե՛ս նաև օր. 6): Դիցուք, երկրորդ մասում 1/16 և 1/32 նոտաները (հնչյունները) գրառվում են հետևյալ կերպ՝ 4/4 տևողության մեջ ամեն ¼ արտահայտված է տրիոլներով՝ մեկ շերտը բաժանելով աջ և ձախ ձեռքերի նվագաբաժինների միջև, որտեղ կոմպոզիտորը կառուցել է նաև 12 հնչյուններից բաղկացած սերիական շարք՝ *es-ges-b-des-c-e-a-d-g-f-as-h*: Օրինակ 4.

⁸ **Դերոյան Ն.Վ.**, Երաժշտական ստեղծագործության վերլուծություն, «Լույս» հրատ., Երևան, 1985, էջ 124:

Այնուհետև արագացնելով և մի պահ հանգստանալով ֆերմատայով՝ շարունակում է հորիզոնական շարժումով նյութի դողեկաֆոնիկ ուղղության 11 հնչյուններից կազմված սերիական շարքերի պոլիօստինատային և պոլիլադային նյութի երկշերտ զարգացումը միջին ռեգիստրում, աջ ձեռքում՝ c-e-a-h-d-g - 6 հնչյուն (a-moll, G-dur), ձախ ձեռքում՝ b-des-es-ges-as - 5 հնչյուն (b-moll): Աջ ձեռքի օստինատը մնում է անփոփոխ, իսկ հետագա զարգացումը տեղի է ունենում մետրաոփոփիկ պատկերների մանրացմամբ (ֆակտուրայի զարգացմամբ)՝ 1/16 սեքստոլների, 1/32 - 4 մասնաբաժնի բաժանելով: Իսկ ձախ ձեռքի օստինատը ենթարկվում է decalage-ի սերիական շարքի շեշտա-

Օրինակ 5

դրման տեղափոխմանը⁹ (շարքի յուրաքանչյուր 5 հնչյունից հետո շեշտն առաջ

⁹ Այսինքն՝ մետրական տարբեր շեշտավորման ճանապարհով և չնայած զուրկ են կանոնավոր հաջորդականությունից, այնուամենայնիվ, ենթարկվում են երաժշտական

է ընթանում տրիոլների միջոցով՝ 6,11,4 կամ տակտերի 1,2,3,4... մասերի տարբեր հնչյունների վրա՝ ստեղծելով նաև պերմուտացիա permutation՝ շարքի հնչյունների «հատումներ»։ Այս ամենը ստեղծում է անհանգստության, խառնաշփոթության լարված մթնոլորտ, այսինքն՝ տեղի է ունենում ֆակտուրայի ցրման ընթացքը տարբեր խմբավորումների միջոցով, իսկ այդ հատվածները ներկայացված են 7,9 հնչյուններից բաղկացած սերիական շարքերից։ Օրինակ 6

Զարգացումը շարունակվում է կրկին 1/32 սեքստոլների խմբավորումներով՝ այն հասցնելով կոլմինացիայի զարգացման վերջնափուլին FF դինամիկ դաշտով։ Այստեղ հորիզոնական և ուղղահայաց դասավորությամբ 4,5,7,9 տոներից (h-fis-eis-h/c-eis/x-fis/x կամ f/g-e-dis-fis-dis/x-e/x) կառուցված կլաստերների համադրությամբ զարգացող դաշտ է ներխուժում ձախ ձեռքի նվագամասում նոր նյութի օկտավայի տարածական հնչողականությունը, որը նույնպես սերիական շարք է՝ բաղկացած 9 հնչյուններից՝ ուղղահայաց և հորիզոնական շարադրմամբ՝ fis-g-dis-a-as-d-e-es-f: Այս ֆակտուրայի շարադրանքն այնուհետև տեղափոխվում է աջ և ձախ ձեռքերի նվագաբաժինների միջև սերիական շարքով՝ ais-h-f-c-e-gis-fis (7):

Օրինակ 7.

Փաստորեն տվյալ հատվածում շարունակվում են ֆակտուրային հակադրվող տարածայնությունները, նյութը տոկատային շարադրմամբ զարգանում է և, ընդլայնելով դաշնամուրի ռեգիստրային հնարավորությունները

շարժման ներքին տրամաբանությամբ:

(կոնտրոկտավայից մինչև չորրորդ օկտավա), օգտագործելով պեդալի (ոտնակի) լայնածավալ հնարավորությունները, հզորացնում է տեմբրադինամիկ դաշտը՝ հասցնելով այն գագաթնակետին, ստեղծելով նաև սոնորիստիկ էֆեկտ: Այստեղից էլ այն մուտք է գործում ռեպրիզ Tempo I: Այսպիսով, երկրորդ մասում կառուցելով դոդեկաֆոնիկ և սոնորիստիկ հնչյունային, ինչպես նաև իմպրեսիոնիստական դաշտ, օգտագործելով պեդալ, ֆակտուրային ոչ բնորոշ բազմատեսակ ռիթմախնայուն խաղեր տևողությունների մանրացման հետևանքով, նպաստելով տեմպի արագացմանը առանց նրա փոփոխման և կտրուկ հակադրությունների միջոցով pp-ff-con fuoco ընդգծվում է կոլմինացիան դրամատիկության հասցնելու և անելանելի վիճակից դուրս բերելու նպատակը:

Երրորդ մասը՝ Tempo I –կրճատված առաջին մասի կուռ կրկնությունն է, որպես անցյալի հուշ (reminiscence), որտեղ հնչում են ff-con forza ընդգծված առաջին մասի մուտքի լարված, հզոր հնչողությամբ սերիական շարքի ակորդները և կտրուկ հակադրվող երկրորդ թեմատիկ պատկերը՝ սոնոր հնարքով: Հեղինակն ավելացնում է երրորդ հնգաշարը: Նշենք, որ այս փոփոխությունը տեքստում կատարվել է Շահան Արծրունու նոր խմբագրությամբ հեղինակի ցանկությամբ, քանի որ նախկին հրատարակություններում այն չկա: Բասերի՝ ձախ ձեռքի նվագամասի հետզհետե անջատվող հնչյունները և դինամիկ դաշտի p-pp-ppp չափազանց թուլացումը կարծես ստեղծում են մի փոքր հույսի նշույլ... Վերջաբանում ուղղահայաց շարադրանքով ութշերտանոց հնչյունների ակուստիկ դաշտը հետզհետե մարում է՝ թուլացնելով ձայնի օբերտոնների տատանումը, որով էլ ավարտվում է ստեղծագործությունը: Ստեղծագործության երաժշտության (բազմաթեմատիկ) հակադրությունները ծառայում են երկի բարձր գաղափարին: «Պոեմի» տեքստում բացակայում են մատնադրության նշումները՝ թողնելով կատարողի հայեցողությանը: Ի դեպ, գրվածը շատ հարմար է կատարողների համար: «Պոեմն» արժևորվում է նրանով, որ դրամատուրգիան արձարժվում է կոմպոզիտորի կիրառած արդի հնարներով ու արտահայտչամիջոցներով, որոնց երաժշտական կերպարի տրամադրության և լեզվամտածողության ոճական ուղղվածությունը կարելի է բնորոշել որպես էքսպրեսիոնիստական:

«Պոեմը» տպագրված է առանձին¹⁰ և ժողովածուներում¹¹: 2004 թ.

¹⁰ **Միրզոյան Է.**, Պոեմ դաշնամուրի համար, «Հայաստան» հրատ., Երևան, 1971, էջ 8 (խմբ.՝ Լ.Աստվածատրյան):

Գրականության և արվեստի թանգարանի հրատարակչությունը տպագրել է «Պոեմ» և «Ալբոմ թոռնիկիս» երկերը՝ դաշնակահար Շահան Արծրունու նոր խմբագրությամբ և իր կատարմամբ¹²:

«ПОЭМА» ДЛЯ ФОРТЕПИАНО ЭДВАРДА МИРЗОЯНА СКВОЗЬ ПРИЗМУ МУЗЫКАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

АННА ТАМИРОГЛЯН

В этой научной статье - «Поэма» Э. Мирзояна (1971), рассмотрены новые средства выразительности в современном серийном (додекафонии) и сонористическом направлениях, а также методические указания с аналитическим подходом для выявления некоторых особенностей исполнительского-интерпретационного и композиционного плана.

Ключевые слова - «препарированное фортепиано», сонористика, додекафония, исполнительский аспект, анализ композиционных особенностей.

THE APPRAISAL OF EDWARD MIRZOYAN'S PIANO PIECE «ПОЕМ» (1971) BY THE MUSICAL THINKING STANDARDS OF THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY

ANNA TAMIROGHLIAN

This article investigates the new stylistic features in modern twelve-note serialism (dodecaphonys) and sonorous trends employed in the piano piece «Poem» (1971) by Edward Mirzoyan. It also includes methodical analyses of the interpretative features of the piece as well as its compositional aspects.

Key words – «a prepared piano», sonority, dodecaphony, analysis of compositional and interpretative features.

¹¹ Пьесы композиторов Армении для фортепиано. Москва, 1977, стр. 2-7; **Мирзоян Э.** Поэма. Сб. произведения советских композиторов для фортепиано. Киев, 1978, стр. 2-7; **Мирзоян Э.** Поэма. Сб. виртуозные произведения. Ереван, 1984, стр. 51-56.

¹² **Միրզոյան Է.**, Պոեմ, Ալբոմ թոռնիկիս դաշնամուրի համար, ԳԱԹ հրատարակչություն, Երևան, 2004, 32 էջ.